

ULUĞ İĞDEMİR VE BELLETEN

Prof. Dr. SEMAVİ EYİCE

Batı'da ilim araştırmalarını ortaya koyan Akademilerin çeşitli yayınlarının çok uzun bir geçmişi vardır. Bunların yanı sıra çeşitli bilim dalları hakkında her memlekette pek çok dergi kurulmuş ve bunlar yıllarca çıkmış veya hâla çıkmaktadır. Bütün Türkoloji, Yakın Doğu, Orta Asya ve İslam Tarih ve Medeniyeti gibi bilim dalları ile uğraşanların çok yakından tanıdıkları "*Journal Asiatique*" bunlardan biridir. Fakat bizde ilmi ihtisas dergilerinin böyle bir uzun geçmişi olamamıştır. İstanbul'da uzun süre yayınlanan *Gazette Medicale d'Orient*, Osmanlı İmparatorluğunun başkisinde yaşayan yabancı veya azınlıklardan olan hekimlerin inhisarında kalmıştır. Batının ilimler Akademilerinin periodik yayınlarını gerek biçim gerek içindekiler ile çok benzeyen "İstanbul'da Rum Edebiyat Kurumu Dergisi" (*Hellenikos Philologikos Syllogos*) da 1861'den 1923'e kadar yayını sürdürmüş ve içindeki yazılar bakımından yabancı ilim aleminde önemli bir yer kazanmış olmakla beraber hiç bir Türk yazarına sahifelerinde yer vermemiştir. İçinde, tarih, sanat, hatta eski eserlere dair yazı ve resimler bulunmakla beraber, çok uzun ömürlü olan *Servet-i Fünun* ise bir ilim dergisi değildi. Tarih ve eski eserlere dair ilmi araştırma ve yazılarının içinde yer aldığı ilk Türk dergisi, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* olmuştur. İlk sayısı 1910 yılı Nisan'ında çıkan bu "Tarih Dergisi" aynı adda kurulmuş Kurum'un yayın organı idi. Oldukça intizamla uzun yıllar çıkan bu derginin ciltleri gözden geçirildiğinde, ilk sayılarda kâğıt kalitesi ve baskının çok iyi olmasına karşılık git gide bu kalitenin korunamadığı, hatta derginin ilk sayılarındaki ölçüleri sürdürülmesine bile çalışılmadığı dikkati çeker. Derginin resimsiz oluşu yanı sıra, her ilim dergisinde bulunması gereken dipnotlara pek az yazıda rastlanır. Ayrıca yabancı dillerde hiç bir özet olmadığı gibi makalelerin bazıları bir hikâye edasındadır. Fakat bütün menfi taraflarına, karşılık, Türk tarih biliminin bu önemli organı, dünya tarihçi ve türkologlarının dikkatini çekmiş, Cumhuriyetten sonra adını *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'na çevirerek yayını sürdürmüştür. Harf inkılabından sonra çok kısa bir canlanış gösteren

dergi, *yeni seri* olarak ve birinci sayıdan başlayarak 1929 yılı Haziran - Ağustosunda yeniden çıkmaya başlamış ise de 1931 yılında basılan 5. sayı ile bu seri sona ermiştir. Böylece ilk çıktığı 1910 yılından 1931 yılına kadar, arada bazı duraklamalar ile 101 sayı çıkmış bulunuyordu¹.

Türk tarih bilimi işte Cumhuriyetin onuncu yıldönümü sıralarında sesini duyuracak, Türk araştırmacılarının çalışmalarını dünyaya tanıtacak bir organdan yoksun bulunuyordu. Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Kurumu'nun bir dergiye ihtiyacı büyüktü. Zaten kurumun tüzüğünde de bu belirtilmişti. Bu düşünce ile "Belleten" adı verilen ilim dergisinin ilk sayısı 1937 yılı 1 Ocak tarihinde 288 sahifelik, içinde metin dışı pek çok resimler ile belge faksimile'leri de olan kalın, çok temiz baskılı bir fasikül halinde yayımlanıyordu². Bu sayının başındaki imzasız önsözde: "Türk Tarih Kurumu çalışmaya başladığı ilk günlerden itibaren kurum namına bir mecmua çıkarmayı ve bu mecmuada tarihe, Türk Tarihine ait hakikatleri ortaya koymayı, bu alanda yapılan çalışmaların sonuçlarını ilim ve tarih severlerin tetkik ve tenkit gözlerine arz etmeği düşünmüştür". deniliyordu. Bu ana programın arkasında yer alan yedi sahifelik bir yazıda da dergiye verilen "Belleten" adının, "Güneş - Dil teorisi"ne göre etimolojisi açıklanmıştı. Kalın bir cilt teşkil eden bu fasikülde dikkati çeken bir özellik de, yazılardan bir çoğunun alman ve fransız dillerinde özetlere sahip oluşu idi. Atatürk, kurduğu bu derginin ancak sekiz sayısını (aslında üçü çift olduğundan beş fasikül) görebildi, 1939 yılında basılan 9. sayı, O'nun hatırasına sunulan bir fasikül olarak çıkmıştı.

Bugün milletlerarası bir şöhrete sahip bir yayın organı olan *Belleten* ilim alemince tanınmış bir dergidir³. Büyük kütüphanelerde 42 kalın cildi ve 168 sayısı ile önemli bir yer tutmaktadır. Yerli araştırmacılar kadar yabancılar da bu dergide yazılarının basılmasını istemektedirler. Bugüne kadar yayınlanmış iki indeks (dizin) *Belleten*'in

¹ Halil Edhem (Eldem), *Fihrist-i Umumi, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası namıyla nisan 1326 (1911) den itibaren on üç sene Türk Tarihi Encümeni Mecmuası namıyla 1924'den itibaren üç sene ki cem'an on altı sene intişar eden mecmuanın muhteviyatına şamildir*; İstanbul 1928.

² Uluğ İğdemir, *Atatürk ve Belleten*, "Belleten", III, sayı 10 (1939) 355-356, lev. 99.

³ Uluğ İğdemir, *Belleten yirmibeş yaşında*, "Belleten" XXV, sayı 100 (1961) 535-537, fıransızcası, s. 539-541.

35 cildi ve 140 sayısındaki yazıların zenginlik ve çeşitliliğini açıkça ortaya koymaktadır⁴. İlim alemindeki benzerleri arasında baskı kalitesi ve yazıların ilmî ölçülere uygunluğu bakımından ön plânda gelen bir yer almakta ve Türk tarih bilimlerinin başka memleketlerdekinden hiç de geri olmadığını göstermektedir. Ve bu “eser” in devamlılık ve kalitece üstünlüğünde en büyük payı olan kişi, şüphe yok ki bugün sekseninci yıldönümü kutlanan, Kurum Genel Müdürü Uluğ İğdemir’dir.

Bellekten, Uluğ İğdemir’in elinde yaşamını sürdürmüş ve gelişmiştir. Hatta denilebilir ki bu güzel dergi’nin tek sorumlusu, redaktörü o olmuştur. Belki bu durumu tenkid edenler ve *Bellekten*’in tek kişinin değil bir yazı kurulunun idaresi altında basılmasını tercih edenler vardır. Fakat herkes şunu da bilmektedir ki, *Bellekten* bu intizamlı ve kaliteli baskıyı ve en zor şartlar altında bile aksatılmadan yayın hayatını sürdürüşünü Uluğ İğdemir’in gayretine borçludur. Halbuki bir derginin basımında birden fazla kişinin söz sahibi olması, bizde pek olumlu netice vermemekte ve derginin ölümüne, en azından aksamasına yol açmaktadır. Bu satırların yazarı, 1947 yılında henüz bir Üniversite öğrencisi olduğu sıralarda, hazırlamış olduğu ilk ilmî yazısının *Bellekten*’in bir sayısında yayınlamak sevincini tatmıştı, ve 1948’de 49. sayı ile başlayan yazı hayatı sürüp gitmektedir. Otuz yılını tamamlayan bu yazı hayatında gördüğümüz kadarı ile Uluğ İğdemir, *Bellekten*’in tek idarecisi olarak gelen yazıları toplarken, yeni yetişenlerin yazılarını bir ayırım yapmaksızın kabul etmekte ve böylece yeni kuşakların Türk ilim hayatındaki katkılarını desteklemektedir. Kurumdaki odasında masası arkasındaki raflarda *Bellekten*’in şişkin yazı dosyaları sürekli olarak dolmakta ve bunlar Uluğ İğdemir tarafından zamanı geldikçe *Bellekten*’in çıkacak bir sayısına girmek üzere basımına verilmektedir. Bu yazılar Uluğ İğdemir’in sevgi ile bağlandığı, her şeyi ile uğraştığı *Bellekten*’de büyük bir titizlik ve itina ile dizilmekte, sıralanmakta, yazarlarına iki, üç hatta bazen dört provaları gönderilerek en mükemmel biçimde yerli ve yabancı ilim alemine sunulmağa hazırlanmaktadır. Bir kişi kendini vererek bu işi benimsemiş olmasa acaba *Bellekten*, adeta bu kadar “mekanik” bir düzen ile hazırlanıp çıkabilir miydi? Bu sorunun cevabının olumlu olabileceğini hiç de sanmıyoruz.

⁴ Adnan Sadık Erzi, *Bellekten Dizini*, I, Ankara 1971; Adnan Sadık Erzi, *Bellekten Dizini*, II, Ankara 1972.

Türkiye'nin bugün en uzun ömürlü, ciddi ve ilmi yayın organı, olan *Belleten* 42 yıldır kalitesinde bir bozulma olmaksızın hatta daha da olgunlaşarak yayınıni sürdürürken⁵, bunda ona ömrünün büyük bir parçasını veren Uluğ İğdemir'in payı çok büyüktür. Hatta bu dergide yazıları çıkan bütün yazarlar, ondan faydalanan bütün yerli ve yabancı tarihseverler şunu açıkca itiraf edebilir ki, *Belleten*, bugün bir kütüphanenin raflarını dolduran ciltleri ile, Uluğ İğdemir'in eseridir.

⁵ Ayrıca bkz. Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. yılında Türk Tarih Kurumu* (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, XVI. seri — sa. 22) Ankara 1973, s. 39-40.